

13. Киссинджер Г. Дипломатия / Г. Киссинджер ; пер. с англ. В. В. Львова. – М., 1997. – 848 с.
14. U. S. Department of state. Office of the historian. Foreign Relations of the United States, 1969–1976. – Vol. I : Foundations of Foreign Policy, 1969–1972. Document 57. Memorandum from President Nixon to His Assistant for National Security Affairs (Kissinger) [Elektronik resourse]. – Mode of access : URL : <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v01/d57>.

Колесникова Екатерина. Создание «Доктрины Никсона» и ее влияние на внешнеполитический курс США в конце 60-х – начале 70-х гг. XX в. В статье проведен анализ изменений в принципах внешней политики, которые произошли с приходом к власти в 1969 г. Ричарда Милхауза Никсона. Освещены основные положения, на которых основывалась новая внешнеполитическая концепция Белого Дома. В результате исследования выявлено, что Р. Никсон отошел от господствующего в то время мнения о том, что лишь открытая конфронтация с коммунистическим блоком способна привести к укреплению позиций Америки на международной арене. 37-й глава Белого Дома смог объективно проанализировать реалии международных дел и в короткие сроки предложить Вашингтону новую концепцию, способную привести Штаты к статусу единственной сверхдержавы. Реформы, проведенные Р. Никсоном, привели к изменениям в военной доктрине Америки, переформированию сфер национальных интересов, трансформации основ, на которых формировались отношения США с другими странами, и снижению напряжения с Советским Союзом и Китайской Народной Республикой.

Ключевые слова: Никсон, «Доктрина Никсона», внешняя политика, Америка.

Kolesnikova Katherine. Creating «Nixon Doctrine» and its Influence on US Foreign Policy in the Late 60's – Early 70-ies. of XX Century. In the article was analyzed changes in the principles of foreign policy, which occurred when Richard Nixon came to power in 1969. During the study highlighted the main provisions of which were based on a new concept of foreign policy of the White House. As a result of the study, the author found that Nixon stepped away from the prevailing opinion at that time that only an open confrontation with the communist bloc could lead to the strengthening of America's position in the international arena. 37th head of the White House was able to objectively analyze the realities of international affairs and in the shortest possible time propose to Washington a new concept of foreign policy, which was able to bring States the status of a single world leader. The reforms that have been conducted by Richard Nixon, resulting in changes to the military doctrine of America, reshape areas of national interest, the transformation of the foundations on which were formed the US relations with other countries and reduce voltage with the Soviet Union and China.

Key words: Nixon, «Nixon Doctrine», foreign policy, America.

Стаття надійшла до редколегії
18.09.2016 р.

УДК [94:323.28](470+470.661):32.019.5(477)«20»

Павло Артимишин

Трагедії «Норд-Осту» та Беслану в Росії: реакція українських політиків і журналістів

Наведено результати теоретичного дослідження реакції українських політиків та журналістів на проблему російського тероризму в Росії, насамперед на трагедії «Норд-Осту» й Беслану. Проаналізовано основні прогнози розвитку політичної системи Росії після початку боротьби з тероризмом. У висновках наголошено на неоднозначності оцінок українським політикумом і журналістикою дій російських силовиків під час визволення заручників.

Ключові слова: Росія, теракти, «Норд-Ост», Беслан, Україна, політикум, журналістика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Вивчення російської проблематики в сучасній українській історіографії було й залишається одним із перспективних та важливих напрямів дослідження, що зумовлено як тривалими контактами між Україною й Росією, які характеризувалися періодами і миру, і ворожості, а також сучасними геополітичними процесами на пострадянському просторі, де характер відносин між цими державами відіграє ледве не ключову роль для розвитку міжнародних стосунків у всій сучасній Європі й, зокрема, у її центрально-східній частині. Особливо важливі дослідження сучасної політичної дійсності в Росії під керівництвом Володимира Путіна, аналіз тенденцій розвитку останньої, вивчення механізмів її виникнення в такому вигляді, якою вона

є зараз. Одним із факторів, що вніс значні правки до тенденцій розвитку політичної системи в Російській Федерації (РФ), була боротьба з тероризмом, який визрів у Росії наприкінці 1990-х і був наслідком як початку військової кампанії в Чечні, так і тривалої економічної, соціальної та культурної бездіяльності Кремля на Північному Кавказі. Водночас терористичні акти, здійснені далеко поза межами Чечні, відіграли не меншу роль і в еволюції російської політики, і в настроях російської політики. Це впливало й на поведінку Росії на міжнародній арені, зокрема й на відносини з Україною, а отже, досліджувана тематика має як наукове, так і практичне значення та є надзвичайно актуальною й сьогодні.

Аналіз дослідження цієї проблеми. Досліджувану тематику вже відображено в історіографії. У зарубіжній історіографії різні аспекти проблеми терактів у Росії вже давно стали предметом наукових і журналістських розвідок, а кількість публікацій із цієї теми вимірюється сотнями, із-поміж яких можна назвати праці Б. Джуди [11], Г. Каспарова [60], М. Малишевського [30], Б. Райтшустера [43], Д. Саттера [46]. Однак власне в українській історіографії ця проблема досі порушується переважно лише в журналістських статтях, а дослідження, насамперед І. Руценка [45] та О. Ткаченка [55], становлять поки що лише виняток із правил і стосуються аналітики безпосередньо російських подій. Реакція ж українського суспільства, зокрема політиків та журналістів, на ці події досі залишається в полі зору окремих політологів і соціологів, але загалом ця тема лише очікує на детальніші розвідки, на що, у тому числі, претендує й ця публікація.

Мета статті полягає у тому, аби, опираючись на тексти стенограм засідань Верховної Ради України й низку українських періодичних видань, розглянути реакцію українського політикуму та медійного середовища на такі теракти, як захоплення терористами Театрального центру на Дубровці у наприкінці жовтня 2002 р. та будівлі школи в Беслані на початку вересня 2004 р.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проблема виникнення тероризму в Росії на межі ХХ–ХХІ ст. була тісно пов'язана з розгортанням російсько-чеченських бойових дій наприкінці 1990-х рр., які стали прямим наслідком нетривкого миру, укладеного в 1997 р. після Першої чеченської війни. Початок другої військової кампанії на Північному Кавказі прямо пропорційно вплинув на кількість терактів, здійснених у тому числі й за межами зони проведення збройного протистояння.

Так, за 1999–2012 рр. на території Росії здійснено понад 100 терактів, значна частина яких припала на територію Кавказу й Прикавказзя, а також російську столицю. Газета «День» ще наприкінці 1990-х рр. у контексті вибухів житлових будинків у вересні 1999 р. писала, що тероризм став «нормою російського життя», проте у виникненні такого явища журналісти звинувачували, насамперед, не кавказьких терористів, із якими прокремлівські ЗМІ пов'язували більшість терористичних актів, а з бездіяльністю російської влади, яка не змогла вчасно стабілізувати кризу на Кавказі, сприяючи таким чином загостренню криміногенної ситуації в регіоні, а отже й появи терористів [16; 48]. Із погляду взаємної відповідальності обох сторін і зображувались у більшості українських видань, особливо ліберального спрямування, теракти в Росії.

Особливу ж увагу привернули до себе дві, здавалося б, віддалені в часі та просторі події, які насправді мали багато чого спільного та спорідненого. Ідеться про трагедії захоплення заручників під час перегляду вистави «Норд-Ост» (Москва, 23–26 жовтня 2002 р.) та в Бесланській школі (1–3 вересня 2004 р.). У першому випадку угруповання чеченських бойовиків на чолі з Мовсаром Бараєвим захопила понад 900 заручників у будівлі Театрального центру на Дубровці під час показу мюзиклу «Норд-Ост». У другій ситуації група терористів захопила 1128 заручників у будівлі місцевої школи № 1, більшість із яких становили діти, їхні батьки та співробітники навчального закладу. Вимогою терористів в обох випадках було виведення російських військ із Чечні й відновлення незалежності Ічкерії [24; 32]. Однак не менш драматичними виявилися як на Дубровці, так і в Беслані не лише захоплення заручників, але і їх звільнення спецпризначенцями. Наприклад, у Москві під час штурму захопленої будівлі разом із ліквідованими бойовиками загинуло ще 130 невинних людей, насамперед, через застосування силовиками заколисливого газу, що згубно вплинув на організм людей, які й без того були виснаженими після трьох днів без сну, їжі, води, ще й у стані стресу. У Беслані «незграбні» дії спецназу під час штурму з використанням вогнеметів, танків та вертольотів теж призвели до низки вибухів у будівлі школи й хаотичної перестрілки, у результаті чого поруч із терористами загинуло 334 людини, у т. ч. й 186 дітей, а понад 800 осіб отримали поранення [13].

Обидві події українська політична верхівка зустріла зі скорботою. Як у 2002-му, так і 2004 рр. тодішнім українським президентом Л. Кучмою дії терористів різко засуджувались, а в Україні на

знак солідарності з Росією та для вшанування загиблих заручників відбувалися дні пам'яті з хвилинами мовчання й антитерористичний мітинг у Києві [27; 41; 47]. До речі, за інформацією тогочасного журналіста телеканалу «ICTV» Дмитра Кисельова, на його прохання, у 2002 р. Леонід Данилович погодився виступати посередником у переговорах із терористами з питання звільнення заручників, проте пізніший штурм будівлі Театрального центру зробили такі переговори вже не потрібними [44]. Водночас глава України оцінював дії російських силовиків позитивно, вважаючи, що кращої альтернативи штурмам у цих ситуаціях не існувало, а після звільнення українських заручників на Дубровці виголосив, як і український МЗС, навіть офіційну подяку всім спецпризначенцям, які, на думку Леоніда Даниловича, виконали свою місію «мужньо та професійно» [3; 7; 23; 25; 53].

Трагічні події знайшли відгук і в залі Верховної Ради України. Зокрема, у відповідь на новину про ситуацію на Дубровці український парламент загальною засудив дії терористів та 268 голосами прийняв постанову «Про звернення Верховної Ради України з приводу подій у м. Москві 23 жовтня 2002 року», у якому висловив вимогу до українського МЗС «вжити невідкладних заходів для визволення громадян України», яких серед московських заручників виявилось понад 30 осіб, та надати їм «необхідну допомогу в ході здійснення правоохоронними органами Російської Федерації заходів щодо визволення заручників» [40, с. 352; 51]. Крім того, група народних депутатів з України в складі Тараса Чорновола, Рефата Чубарова й Андрія Шкіля прибула до Москви, аби безпосередньо звідити слідкувати за перебігом переговорів із терористами, самим виступити посередниками в діалозі та посприяти визволенню із заручників українських громадян, але, почувши про планування штурму, обмежилися лише відвідинами українського посольства в Москві [44; 59].

Зі співчуттям народні депутати України сприйняли й ситуацію в Беслані, наголошуючи на невинних жертвах теракту, серед яких було чимало й дітей [5]. Водночас частина опозиційних до українського президента політсил, зокрема соціалісти, із засторогою наголошували, що тривожна атмосфера, яка склалась у Росії наприкінці 2004 р., могла бути використана українською владою як привід до введення надзвичайного стану в Україні, а отже, перенесення чи скасування запланованих на жовтень 2004 р. чергових президентських виборів або ж установа диктатури Л. Кучми чи іншого пропрезидентського політика [6].

У медіа згадані події сприймалися по-різному. З одного боку, звісно, журналісти були стривожені такими проявами бандитизму, переживаючи за долі заручників та цілодобово слідкуючи за переговорами між силовиками й терористами, з іншого – якщо одні видання (наприклад «Комсомольська правда в Україні» [1; 9; 19; 20; 29; 44], «Факти і коментарі» [8; 26; 28] чи «Русский вестник» [22; 34; 58]), переважно акцентували свою увагу на описі та засудженні жорстоких дій терористів, людських жертвах, історіях про тих потерпілих, хто вижив після полону, та виправданості штурму, при цьому спеціально не наголошуючи або й зовсім опускаючи непрофесійні дії російської влади та силовиків (використання при звільненні захоплених будівель шкідливого (якщо не надати вчасно протиотрути налоксону) газу фенталіну на Дубровці й важкої збройної техніки в Беслані), то інші («Високий замок» [4; 12; 14; 18; 35; 42], «День» [10; 16; 50; 49; 54], «Дзеркало тижня» [36; 37; 38; 52], «Експрес» [15], «Поступ» [21]), здебільшого прозахідного спрямування, якраз некомпетентністю російської сторони й пояснювали значну кількість людських жертв, а тактика замовчування Кремлем справжнього стану справ і дійсної загальної кількості заручників та загиблих осіб, а також нехтування спецпризначенцями людської гідності тих, кого вони звільняли, журналістів просто обурювала.

Медійників також дуже цікавило, яким чином теракти 2002 та 2004 рр. вплинуть на політичну систему в самій Росії. У тижневику «2000» припускали, що це спонукає Кремль до ще більшої побудови чіткої «вертикалі влади» й, можливо, навіть призведе до формування диктатури на чолі з В. Путіним, а в самому російському суспільстві відродиться шовінізм та виникне почуття помсти до кавказців [31; 57]. Водночас у цьому ж виданні наголошувалося, що значно конструктивнішим було б для Росії робити ставку на розвиток середнього класу, який «привів би» до РФ інвестиції, посилив би економіку, покращив стабільність, сформував громадянське суспільство, яке б стало значно ефективнішим елементом у державному правлінні та у фінансуванні оборони, аніж «безлика, безініціативна» маса, якою Москва воліла б краще управляти. І саме ця ефективність, на переконання аналітиків, незабаром привела б на мирний шлях і бунтівну Чечню [31].

«Комсомольська правда в Україні» також прогнозувала в Росії ще більшу централізацію владного апарату, постійні «зачистки» терористів, під категорію яких могла потрапити відтепер будь-яка неугодна Кремлю особа; посилення цензури в ЗМІ й інтенсивне реформування та зміцнення силового апарату,

що під час боротьби з терористами виявив свої недоліки, зокрема орієнтацію на «сліпе» виконання наказів командування, а не на конструктивну власну ініціативу. У газеті прогнозувалося, що на міжнародній арені між Росією та Україною можуть загостритися відносини через те, що частина української політичної еліти підтримувала у війні чеченців [2].

А ось у газеті «День», теж передбачаючи після терактів у Росії початок нового політичного циклу, припускали, що В. Путін, ураховуючи прорахунки 1991–2004 рр., усе ж відмовиться від моделі опори на бюрократичний апарат і зробить ставку на громадянське суспільство та на ліберальну модернізацію Росії, яка би проходила під контролем держави [56].

У результаті виявилися ближчими до істини передвісники курсу на посилення влади, що незабаром підтвердилося й у риторичі В. Путіна, який під час свого звернення до російського народу 04 вересня 2004 р. і на розширеному засіданні Уряду 13 вересня цього ж року наголосив на впровадженні «комплексу заходів, необхідних для стабілізації ситуації в країні», під якими, як стало зрозуміло вже пізніше, малися на увазі безпосередньо посилення влади глави держави у владній вертикалі та збільшення фінансування, зміцнення й реформування силових структур міліції, ФСБ, внутрішніх військ, армії. Крім того, В. Путін заявив, що відтепер у Росії буде можливість застосування превентивних ударів по базах терористів у будь-якій частині світу, що фактично означало відмову Москви дотримуватися норм міжнародного права в тому разі, якщо вона десь «запідозрить» місце розташування терористів [33].

Ставало очевидним, що, розпочавши свою боротьбу з тероризмом, Росія поступово сама ставала країною-терористом на міжнародній арені. В. Портников влучно зауважив у своїх щоденникових записах: «Росія все більше стає Чечнею, і все менше – Європою. Чечнею – за моральним станом суспільства, за атмосферою в коридорах влади, за взаєминами між державою і суспільством» [39, с. 25].

Однак, як очевидно, боротьба з тероризмом стала лише вдалим прикриттям авторитаризації режиму в Росії, тому що, по-перше, ще до захоплення заручників простежено тенденції до формування сильної кремлівської влади, а по-друге, Москві навіть після реформування силового апарату, по суті, не вдалося «приборкати» гніздо бандформувань на Кавказі – теракти продовжувались і в другій половині 2000-х рр., у тому числі й у Москві (наприклад, два вибухи в столичному метро наприкінці березня 2010 р.) [61]. Та й саму Чечню Кремлю не вдалося повністю «приборкати» й досі: навіть сьогодні, перебуваючи під керівництвом Рамзана Кадірова, Чеченська Республіка є російською досить відносно, і чи не єдиним фактором, який поки що втримує її в складі Росії, залишаються щедрі фінансові вливання з російського федерального бюджету, яких РФ наразі не шкодує на утримання цієї, здебільшого дотаційної території.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, сприйняття терактів на Дубровці та в Беслані серед політичних кіл і журналістського середовища України було різноманітним та коливалося від підтримки офіційним Києвом дій російських силовиків під час визволення заручників до засудження прозахідними політиками й кореспондентами непрофесійності спецназу під час штурму захоплених терористами будівель. У будь-якому випадку для багатьох аналітиків стало зрозуміло, що задекларована В. Путіним боротьба з тероризмом призведе до зміни політичної системи в самій Росії, а тому посилення позицій Кремля з одночасною централізацією владної вертикалі здавалося лише питанням часу та найближчою перспективою для російської держави в недалекому майбутньому.

Джерела та література

1. Амелькіна А. «Счастличик» Володя / А. Амелькіна // Комсомольская правда в Украине (Киев). – 2002. – № 202. – 1–8 нояб.
2. Анисимов Е. Опять – другая страна? // Комсомольская правда в Украине (Киев) / Е. Анисимов. – 2002. – № 202. – 1–8 нояб.
3. Артазей А. Что вы испытали, узнав об освобождении заложников в Москве? / А. Артазей // Факты и комментарии (Киев). – 2002. – 30 окт.
4. Вергелес Т. «Нас влада мала і має за гарматне м'ясо» // Високий замок (Львів) / Т. Вергелес. – 2002. – № 247. – 28 жовт.
5. Виступ Надраги В. І., депутатська група «Союз» // Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України від 8 вересня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/1780.html>

6. Виступ Ніколаєнка С. М., голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, фракція СПУ // Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України від 8 верес. 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/1780.html>
7. Власти України виразили благодарність всім, хто учавствовав в звільненні українських громадян, захоплених терористами в Москві // Факти і коментарії (Київ). – 2002. – 29 окт.
8. Галух А. Первый командир украинской группы «Альфа» Василий Крутов: «Если бы спецназ не сделал то, что он сделал, в Доме культуры на Дубровке погибло бы гораздо больше людей» / А. Галух // Факты и комментарии. – 2002. – 31 окт.
9. Герасименко С. Командиры «Альфы»: «Чистый» бой длился 28 минут / С. Герасименко, З. Лобанова, Е. Овчаренко, М. Фалалеев // Комсомольская правда в Украине (Київ). – 2002. – № 202. – 1–8 ноябрь.
10. Гольц О. Некомпетентна війна / О. Гольц // День (Київ). – 2004. – № 168. – 21 верес.
11. Джуда Б. Крихка імперія. Як Росія полюбила і розлюбила Владіміра Путіна / Б. Джуда. – Київ : Медуза, 2015. – 412 с.
12. Діти – жертви політики // Високий замок (Львів). – 2004. – № 158. – 4–5 верес.
13. Доклад Ю. Савельева «Беслан: правда заложников» [Электронный каталог]. – Режим доступа : <http://www.pravdabeslana.ru/doklad/oglavlenie.htm>
14. Єрємін А. Аби не другий «Норд-Ост» / А. Єрємін // Високий замок (Львів). – 2004. – № 157. – 2–8 верес.
15. ЄСПЛ засудив Росію за трагедію в Беслані // Експрес (Львів). – 2015. – 2 лип. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.expres.ua/world/2015/07/02/141889-yespl-zasudyv-rosiyu-tragediyu-beslani>
16. Зам'ятін В. Вбивча перемога / В. Зам'ятін // День (Київ). – 2002. – № 197. – 29 жовт.
17. Зам'ятін В. Тероризм – наслідок політичного провалу / В. Зам'ятін // День (Київ). – 1999. – № 170. – 16 верес.
18. Зінчук В. Бути звільненим – ще не означає вижити / В. Зінчук // Високий замок (Львів). – 2002. – 28 жовт.
19. Іонова Е. У бивших заложников Николая и Оксаны Игнатовских родилась дочь! / Е. Ионова, А. Добрюха // Комсомольская правда в Украине (Київ). – 2002. – № 203. – 2 нояб.
20. Іонова Е. Им не хватило глотка воздуха... / Е. Ионова, А. Добрюха // Комсомольская правда в Украине (Київ). – 2002. – № 203. – 2 нояб.
21. Івашків У. У Беслані досі шукають правду / У. Івашків // Поступ (Львів). – 2005. – 1 верес. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://postup.brama.com/dinamic/usual.php?what=44608>
22. Калинин Т. Боль людская / Т. Калинин // Русский вестник (Львов). – 2004. – № 9. – сент.
23. Киртока В. «Мне пришлось делать операции и перевязки чеченцам-террористам, удерживавшим заложников в Москве. Может, именно поэтому они по моей просьбе отпустили восьмерых детей» / В. Киртока // Факты и комментарии (Київ). – 2002. – 31 окт.
24. Козлов И. Вчера боевики начали освобождать заложников, захваченных 1 сентября в школе города Беслан / И. Козлов // Факты и комментарии (Київ). – 2004. – 3 сент.
25. Козлов И. Несколько десятков детей, которых видели живыми после штурма школы в Беслане, бесследно исчезли // И. Козлов // Факты и комментарии. – 2004. – 21 сент.
26. Козлов И. Президент Владимир Путин: «Мы не смогли спасти всех. Простите нас» / И. Козлов // Факты и комментарии (Київ). – 2002. – 29 жовт.
27. Козлов И. Только в городском морге в Беслане лежат 394 тела, привезенных из школы, где боевики более двух суток удерживали в заложниках 1160 человек / И. Козлов // Факты и комментарии (Київ). – 2004. – 7 сент.
28. Козлов И. Чудом спасшийся при взрыве 10-летний заложник Георг Фарниев: «Вся школа затряслась, на нас рухнула крыша... В меня попали несколько оторванных рук и ног» / И. Козлов // Факты и комментарии (Київ). – 2004. – 10 сент.
29. Львовски М. Заложники-украинцы возвращаются домой / М. Львовски // Комсомольская правда в Украине (Київ). – 2002. – № 202. – 1–8 нояб.
30. Малишевский Н. Н. Англоязычная историография вооружённого конфликта в Чечне / Н. Н. Малишевский // Проблемы национальной стратегии. – М., 2015. – № 5. – С. 224–249.
31. Мельник Е. Кремль роет себе яму / Е. Мельник // Ежедневник «2000». – 2002. – № 43. – 25–31 окт.
32. «Норд-Ост»: третий акт по сценарию бандитов // Комсомольская правда (Київ). – 2002. – № 197. – 25 окт. – 1 нояб.
33. ООН закликає Росію пам'ятати про право // День (Київ). – 2004. – № 161. – 10 верес.
34. Панахида по мученикам Беслана // Русский вестник (Львов). – 2004. – № 9. – сент.
35. Полевська Л. Чим ФСБ «заколосала» бойовиків і заручників? / Л. Полевська // Високий замок (Львів). – 2002. – № 247. – 28 жовт.
36. Портников В. Атака на міражі / В. Портников // Дзеркало тижня (Київ). – 2004. – № 35. – 3–10 верес.
37. Портников В. Жовтень. Дубровка / В. Портников // Дзеркало тижня (Київ). – 2002. – № 42. – 1–8 листоп.
38. Портников В. Шоста година ранку після війни / В. Портников // Дзеркало тижня (Київ). – 2002. – № 42. – 1–8 листоп.

39. Портников В. Богородиця у синагозі / В. Портников. – Харків : Акта, 2010. – 650 с.
40. Постанова Верховної Ради України «Про звернення Верховної Ради України з приводу подій у м. Москві 23 жовтня 2002 року» // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 46. – С. 352.
41. Президент Украины решительно осуждает действия террористов, захвативших заложников в Москве // Факты и комментарии (Киев). – 2002. – 25 жовт.
42. Пукіш І. «Неймовірно брудна робота спецназу» / І. Пукіш // Високий замок (Львів). – 2002. – № 247. – 28 жовт.
43. Райтшустер Б. Путінократія. Людина влади та її система / Б. Райтшустер ; [пер. з нім.]. – Харків : Віват, 2015. – 368 с.
44. Резонтов Е. Украина – «Норд-Ост»: хроника кошмара / Е. Резонтов // Комсомольская правда в Украине (Киев). – 2002. – № 202. – 1–8 нояб.
45. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога / І. П. Рущенко. – Харків : ФОП Павленко О. Г., 2015. – 270 с.
46. Саттер Д. Менше знаєш – краще спиш: шлях Росії до терору та диктатури за Єльцина та Путіна / Д. Саттер ; пер. з англ. Н. Комарової. – Київ : Дух і літера, 2016. – 200 с.
47. Сегодня в полдень Украина почтит минутой молчания память жертв теракта в Беслане // Факты и комментарии (Киев). – 2004. – 7 сент.
48. Сірук М. Тероризм стає нормою російського життя / М. Сірук // День (Київ). – 1999. – № 166. – 10 верес.
49. Солодкий С. 37 українців у заручниках / С. Солодкий // День (Київ). – 2002. – № 196. – 26 жовт.
50. Солодкий С. Історія одного дня / С. Солодкий // День (Київ). – 2002. – № 197. – 29 жовт.
51. Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України від 24 жовтня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/1544.html>
52. Тахмазов С. Норд-Ост / С. Тахмазов // Дзеркало тижня (Київ). – 2002. – № 42 – 1–8 листоп.
53. Темирова І. 10-летний мальчик убежал из захваченной террористами школы в Беслане с осколком в сердце / И. Темирова // Факты и комментарии (Киев). – 2004. – 22 сент.
54. Тихончук О. Жах і п'ятьма терору / О. Тихончук // День (Київ). – 2004. – № 161. – 10 верес.
55. Ткаченко В. Росія: ідентичність агресора / В. Ткаченко. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – 256 с.
56. Толстов С. «Оранжевий рівень» / С. Толстов // День (Київ). – 2004. – № 162. – 11 верес.
57. У России появился повод стать великой // Ежедневник «2000». – 2002. – № 44. – 1–7 нояб.
58. Цверчков А. «Нет» терроризму! / А. Цверчков // Русский вестник (Львов). – 2004. – № 9. – сентябрь.
59. Шкіля не пускають до Москви // Українська правда. – 2002. – 25 жовт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2002/10/25/2991283/>
60. Kasparov G. Winter Is Coming / Garry Kasparov – New York : Public Affairs, 2015. – 292 p.
61. Moscow Metro hit by deadly suicide bombings // BBC news. – 2010. – 29 march. [Elektronik resourse]. – Mode of access : <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8592190.stm>

Артимишин Павел. Трагедии «Норд-Оста» и Беслана в России: реакция украинских политиков и журналистов. Представляются результаты теоретического исследования реакции украинских политиков и журналистов на проблему русского терроризма в России, прежде всего на трагедии «Норд-Оста» и Беслана. Исследованы подходы украинской власти к вопросу захвата заложников в Театральном центре на Дубровке в октябре 2002 г. и в Бесланской школе в сентябре 2004 г. Определены главные концепции видения этих же событий в украинских медиа. Проанализированы основные прогнозы развития политической системы России после начала борьбы с терроризмом. В выводах отмечается, что если оценки украинского политика и журналистики относительно действий российских силовиков во время освобождения заложников были неоднозначными, то по вопросу будущих перспектив для большинства аналитиков стало очевидным, что Россию ждут серьезные трансформации политической системы, главными атрибутами которой станут централизация властной иерархии и усиление позиций Кремля.

Ключевые слова: Россия, теракты, «Норд-Ост», Беслан, Украина, политик, журналистика.

Artymyshyn Pavlo. The Tragedies of «Nord-Ost» and Beslan: Reaction of Ukrainian Politicians and Journalists. The results of the theoretical study of the reaction of Ukrainian politicians and journalists to the problem of terrorism in Russia, first of all to the tragedies of «Nord-Ost» and Beslan, are presented. Approaches of Ukrainian politicians to visions of hostage taking both in Dubrovka Theatre Centre on October 2002 and in Beslan school on September 2004 are investigated. The main concepts of Ukrainian media's visions of above-mentioned problems are also defined. The key prognoses concerning development of Russian political system after beginning of the counter-terroristic campaign are analyzed. Conclusions are drawn that despite the fact that there were various opinions about doings of Russian security forces during the hostage rescue operations among Ukrainian politicians and correspondents, most of analysts predicted the centralization of ruling hierarchy as well as the strengthening of Kremlin's political power.

Key words: Russia, terrorist attacks, «Nord-Ost», Beslan, Ukraine, politicians, journalism.

Стаття надійшла до редколегії
27.08.2016 р.